

RELIGIO.

EGYHÁZI ÉS IRODALMI FOLYÓIRAT.

PESTEN,

53.

MAJUS 5. 1853.

Megjelenik e lap hetenkint háromszor: kedden, csütörtökön és vasárnapon. Az előfizetési díj félévre postán 6; helyben 5 frt p. p. — Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál, Pesten a szerkesztőségénél (Kalap-utca 3. sz.) és Hartleben K. A. könyvkereskedésében.

Vázlatok a magyarországi bibornokok történetéhez.

A catholica egyházban a „Cardinalis” csak nevezet s kitüntetés meghatározása szerint újabbkori dolog: maga a hivatal ősrégi, melyet a pápának különös bizalmával megajándékozott romai áldozárok s diaconusok, mint a szentszék tanácsosai, ügyvezetői s követei viselének. A „Cardinalis” nevezet akkoron az egyházmegyének vagy népesb, több paptól szolgált plebániának a szentegyházhoz különösen s eljegyzésképen lekötött papját illette; későbbben kezdett a pápai tanácspapságnak (mintegy felsőbb rendű káptalannak) kirekesztőleg tulajdonittatni *); roppantul gyarapodott pedig közegyházi tisztelete s tekintélye, midőn a X. és XI. század folytában a romai pápa választása, mind a vidéki kis kényurak s romai nép erőszakoskodásaitól, mind a német-romai császárok tulnyomó befolyásától megmentve, zsinatilag a cardinalis tanács eldöntő végrehajtására bízott. **)

Kit a tanácsból apostolszéki követül keresztény tartományokba küldött a pápa, magas hivatalának biznyságaul mint személyes képviselőjét a maga biborával szokta volt kitüntetni, még piros czipővel is disztívén őt, hintáját s lovait pedig bibor takarók- s hámokkal ékesítettvén fel.

A biboröltözék (zucchetto, biretum, capellus rubeus, vagyis biborkalap stb.) lett azután rendes öltözéke a tanács minden tagjának. IV. Incze a negyedik lyoni — 1245-ki — zsinaton több vidéki főpapot romai cardinálul nevezvén ki, bibor gallérral s biretummal ajándékozott meg; melly színnek jelentését 1252-ki okiratában ekképen magyarázza: „quod in persecutione fidei et justitiae Romana Ecclesia, quae caput est omnium Ecclesiarum, prae ceteris debet caput apponere, si necesse fuerit, cruentandum.” Nem tehát fényvágtyból s merő pompa gyanánt rendelé ezeket az egyház, mint ezt ellenesei rossz akarattal állítják, hanem főtanácsának e kitüntetését intő s buzdító jelül kívánta tekintetni hit- s igazságvédelmi — ha kellene — vértanuságra is: „ut esset incitamentum quoddam et auctoramentum ad

martyrium;” valamint hogy a nemzeteket vallásuk s ennek szolgálói iránti tiszteletre serkentse.

Épen az idén folyik hatodik századéve annak, hogy főnemlített IV. Incze az egyházi méltóságok ezen főbbikére emelte a legelső magyarországi főpapot, Vancsay Istvánt, esztergomi érseket.

Nem leend talán egészen érdektelen, ha a jelen kinevezés alkalmát felhasználva szemlét járátunk létünknek utolsó hat századával, főleg azon időket vevén észlőtebb figyelembe, a mellyekben bibornok kormányozta az esztergomi, s illetőleg az országos egyházat. Ha nem is találna vele sokat nyerni a tudomány kincstára, a szemle legalább megújíthatni fogja a félig feledett tények ismeretét és szilárdítandja talán a multkor helyzetéről s azoknak korunkra gyakorolt szülői befolyásáról szerzett nézeteket.

Az alul *) felhozott okoknál fogva öt főállomáson fogunk különösen megállapodni. Fontosságukról fog tanuszkodni mind a nagy események következtében dus minősége, mind az azokat igazgató nagy characterek erélyes és jobbára sikeres tevékenysége.

I. A végzetteljes 1241-ki saji népmészáriatból, hol Mátyás esztergomi érsekkel együtt még más négy püspök és sok ezer honfi esett el, a királyt futtában követték Vancsay István akkor váci, István zágrábi, Bertalan pécsi püspök, Dienes bán, Vladiszlav, Roland — ispánok, IV. Bélának egyedüli támaszai. Már 1241-ben kezdődnek Vancsaynak akkor már kinevezett esztergomi érseknek segélytkereső követjárásai az apostoli székhöz és a romai császárhoz; mint esztergomi érsek 1242-től fogva segítő királyát szóval és tettel a felbomlott álladalom megújításában s az országnak gyarmatosok elhelyezésével megnepesítésében.

*) Olly folyóiratot, mellynek állása s feladata az egész ország, sőt egész keresztény világ napi eseményeit s folyamatban levő ügyeit illeti, aligha szabadna terhelni a tizenháromez esztergom-egyházi bibornok élet- s érdemirattal. Többen közülök a méltóságot inkább fejedelmi vagy előkelő rangnak köszönheték, mint személyes érdemnek; többen pedig nem jutottak olly hatalmas események fergetegébe, a hol csak rendkívüli, körültekintő lélek s ügyes tapintat szokta biztosítani az egyház- s álladalomnak az üdv partjára szerencsés kiszállását. Aztán olly világban, melly az egyed képességeire s annak a közjó vagy megalapítása- vagy szembeszökő előmozdításában kifejtett erélyes tevékenységére helyezi a szó- s gondolat-igazgató accentet, czélszerűbbnek látszik, ha a 14 bibornok rövid felemlítésében csak azokra vetendünk figyelmesb szemet, kik az álladalom és egyház nehezében korábban vezérelve s áldásdusan igazgatva fáradoztak a közügyeknek jobb állapotai térítésében.

*) IV. Eugen 1440-ki bullája szerint; ki az ősegyház ebbeli nézeteit s a későbbi lettdolgokat egy szempontba szorítván, mondja: „quemadmodum Christo conversanti in terris assistebant Apostoli, ita etiam Cardinalium coetus Apostolicum repraesentans, coram Papa assisteret; reliqui vero Episcopi ubique diffusi Apostolos repraesentant ad praedicandum per orbem missos.”

**) Régi kifejezések a romai bibornokokról: „per quos tamquam per cardines universalis Ecclesiae volvitur axis;” „spirituales universalis Ecclesiae senatores.”

Milly fáradalmas hivatalkodás lehetett ez, onnan érthető meg legjobban, hogy a tatárok járása „nyári jégeső gyanánt“*) pusztítá el a tartományokat. Szentegyházak építése s lelkészekkel ellátása nem kevesbbé vonta igénybe Vancsay gondjait, mint az elvadított kedélyek magához térítése, a számtalan bajokban (háboru, éh, farkasok s utonállók üldözeteiben) kétségbeeső s elerkölcstelenült nép részint vigasztalása részint oktatása. És maga e kor, mint ezt nemünk történeteiben gyakrabban vesszük észre, mintha különös gonosz csillagzat befolyása alá helyeztetett volna, az erkölcsi romlásnak rendkívüli jelenségeit mutatja**); mit a történetek elmélkedő összevetői a II. Fridrik császár s a pápaszék közti 20 évi háboruszkodásnak, meg a kereszthadból visszajövő félig mahommedán fegyveresek féktelenségeinek tulajdonítanak.

Uj zavarok veszélyeibe fogta dönteni a hazát V. István trónörökösnek apja elleni fölzendülése. Azoknak első szerencsés eltávoztatása volt Vancsay érseknek emlékezetes következtetése érdeme, miért is IV. Inceze őt bibornoki méltósággal s praenestei püspökséggel jutalmazta meg 1253.**) Később apostolszéki követképen a másodsor is már csatára szálló királyi apát és fiut kibékitette. Részt vön IV. Sándor, IV. Orban, IV. Kelemen pápa választásában s meghalt 1266-ban.

Dömötör (1379 — 1387.) esztergomi érsek s a „négy koronázott vértanuról“ nevezett romai szentház bibornoka, valamint kortársa pécsi püspök Bálint bibornok (1382 — 1408), nevezetes izgatott korszakban éltek ugyan, de koruk igazgatásában sokkal kevesbbé tündököltek, mint az elsőnek a XV. század közepén jeleskedő utódja.

II. Zéchy Dienes, 1440-től esztergomi érsek s szent Czirjék (S. Cyriaci in Thermis) szentház cardinálja 1465-ig.

Három ügy kiáltó szükséggel kívánta meg akkor, miszerint legalább az egyház kormányja bölcs s szilárd férfiu kezében legyen: kívülről fenyegetődött az osman hódítások roppant haladása, belül a Hussféle tévelyek a Kárpát völgyeiben meggyökeredése egy, másfelől az Albrecht halála s a rendezetlen trónöröklet következtében fölmerülő politicalai pártok kiengesztelése vagy a törvény határiba szorítása; nem is említve a nyilvános élet s a magán erkölcsöknek a pártos háboruk alatti gyors elsatnyulását.

A trónörökösödés és had ügyeit bevégezé részint a jó tanács, részint a fegyver éle; hittévedésen azonban s erkölcsjavulás on csak lassan lehet, oktatás, jó példa s kitartó buzgalom által segiteni. Sok évek vastü-

relmű munkája ez, melyre, jóllehet alapja minden más életkörök jóllétének, mivelhogy halk lépésű jótétemény, a zajkísérte eseményeken báméskodni szerető tömeg kevés figyelemmel szokott tekinteni.

Hogy Dienes bibornok tekintélyének s Hunyady Jánoséval szövetekezett hatalmas befolyásának a várnai ütközet után (1444-ben) sikerült Gara László nádor önző terveit meghiusítani s a magyarországi trónt Albrecht kisdéd, országon kül nevelkedő fiának V. Lászlónak megtartani, az aligha kisebb érdeme volt, mint midőn az 1449-ki esztergomi zsinaton a rend, törvény s erkölcs érdekében működve, az egyházi fegyelem megtántorult oszlopait megszilárdította.

A keresztény világ rémületére folyó 1453-ik év, melynek közepe táján a romai világuralom utolsó védfoka, Konstantinápoly, az osman hatalom székhelyévé átalakított, az esztergomi papságnak nagy emlékeztető éve. Zsinati s fegyelmi rendelkezések által a hívők sziveiben felépülő temploma a Szentléleknek, méltóságához illő ábrázolatot nyert az esztergom-vári, sok évektől épített basilicának befejezése- s megszentelésében. A nem csak érseki jövedelmekből, hanem papi s világi magánerszények bőkezű adakozásaiból is, e kor szép szokása szerint, hatósan fölsegített s azon évben hevégzett nagyszerű fényes művet Dienes bibornok, hat püspök segédülállása mellett, király s főurak jelenlétében a Boldogságos Szűz s szent Adalbert tiszteletére avatta fel. A szentházba induló keresztény a kapu boltozatán olvashatta a következő, korának fogyatkozásai- s rövid tartalomba fűzött kívánatairól tanuskodó fölirást: „Mentem sanctam spontaneam, honorem Deo et patriae liberationem.“

Igy szokta volt örömeit s fájdalmait kortársak s utódok emlékeztetőbe véteni a régibb emberiség. A fölirat végsohaja (patriae liberationem) három négy tartományon keresztül szállva ért egész Konstantinápolyig, hol az „isteni bölcsesség“ templomára félholdjuk ijesztő érzelmeseit tüzik föl akkoron agyőztes mahommedánok.

A Dienes koronázta Corvin Mátyás uralkodása idejében négy magyarországi főpap viselte a romai bibort, úgy mint Várday István kalocsai érsek (1468 — 1471.), Rangoni Gábor egri püspök (1477 — 1486) és két esztergomi érsek, aragoni János, a királyné testvére (1480 — 1485), még 1477-ben bibornoknak nevezve; végre ugyanazon királyné unokája estei Hippolyt, mintegy nyolcz éves korában érsek, 1492. bibornok; 1497-ben eltávozott hazájába.

Hatalmas hierarcha volt Magyarországbán Bakócz Tamás esztergomi érsek s bibornok is II. Vladiszlav s II. Lajos korában (1497 — 1520), a balul kiütő kereszthad összeseregltője, de annál szerencsésb főeszköze az akkor uralkodó cseh dynastia s a fölséges habsburgi ház közti viszonyos összeházasításnak; alapítója az Erdődy és Pálffy családok hatalmának. — Kortársa Isualia Péter bibornok s apostolszéki követ kormányozta a veszprémi egyházat 1508-ig.

Ez időben a „Cardinalis S. Rom. Ecclesiae“ méltóság az emberi hódolatok legmagasb regiojába följutva tündökölt. A fejedelmek s uralkodó királyok minden megelőző intés nélkül, annál kevesbbé valamely szabály nyomán indulva, a

*) „— Instar aestivae grandinis ea loca demoliti sunt, per quae transitum habuerunt.“ Thomas Archidiaconus. Spalat.

**) Aligha merő rosszkedvűségből iratta a szünteleni fölkelésekkel megbántott IV. Béla 1255-ki okirata: „Cum scelera omnium hominum in regno nostro degentium instigante antiquo humani generis inimico abundaverant et plus quam arena maris multiplicaverant, nolens Deus eorum malitiam impune ulterius pertransire, rabiem tartaricae gentis excitavit, per quos potentiam suae Deitatis genti perfidae ostenderet, et eos de terra deleret; propter quorum etiam peccata a nobis suam misericordiam elongaverat adeo, quod per ipsos Tartaros in campestri praelio convicti, fugae praesidio maritimas adiremus partes et aquarum latibula quaereremus.“

*) Némelyek szerint már 1252-, mások szerint 1254-ben.

romai egyház cardináljának már régtől önkényt bizonyították a legmélyebb tiszteletet. 1235. év táján az angol király vonakodott nevét a romai bibornok nevének elébe írni. II. Károly, Nápoly ura, az 1293-ki perugiai consistoriumban a bibornokpüspökök, fia Martell a bibornokdiaconok közé ült le. A romai zsinaton, 1455-ben, a romai bibornok-alcancellár ült IV. Fridrik császár mellett, de ennek fia Miksa romai király előtt; V. László magyar király a bibornokok utolsó sorában, a birodalmi választók pedig utánuk, alsóbb helyen foglaltak helyet. A velencei dogét 1464-ben leültették két utolsó diaconus-bibornokok közé. A három skandináv egyesült ország ura, a dán király pedig 1474-ben önmaga másutt mint a bibornokok után fenmaradó utolsó helyen ülni nem akart, „ut habeatur, mond, justus honor summo senatui.“

Az egyház ezt nem kívánta s a máskint gondolkozó királyoknak ebbeli mulasztásait rossz néven soha sem vette. Az országfoglaló francia király VIII. Károly 1495-ben Romába érkezve, leült minden bibornokok elébe; de lovagias fia I. Ferencz, Istenre átvívén az első rendű szolgálóinak mutatott tiszteletet, Bolognában mulatva, 1515-ben, a cardinálokat koruk szerint „atyáknak“ vagy „testvéreknek“ nevezgeté.

Igy lépett a köz élet divataiba a kifejezés „Cardinales regibus pares, principibus majores, Senatores urbis et regum similes“. Meg is érdemlék azt olly bibornokok, kik II. Pál szellemében neveztetének, a ki azt szokta vala mondani: „In rebus aliis hominem esse posse, in ecclesiarum rectoribus creandis angelum, in collegio augendo Deum pontificem esse oportere.“ A bibor-kalapot (capellus rubeus) kirekesztő kitüntetésül tartá fön II. Pál (1464.) a cardináloknak; mit azonban a pápák csupán curiában s személyesen szoktak odaajándékozni; melly gyakorlattól né-mellykori nagyon ritka eltérés egyedül a kinevezett bibornoknak a legfontosb ügyek általi honmarasztalása tekintetéből engedtetett meg. Így például két, Angliában hivatalkodó apostolszéki követ után küldték a bibor-kalapot, mi még néhány ritka esetben kivételképen megtörtént. (Folyt. köv.)

Lányi Károly.

Levelezések.

Bécs, april 28. Főt. szerkesztő ur! Levelem homlokzatán Bécs áll az eddigi Pécs helyett; de B=P annyiban, hogy ott is itt is önnek változhatlanul hív elvbarátja és őszinte tisztelője vagyok, mit jelen soraim által is be akarok bizonyítani, teljesítvén többek közt önnek tett ígéretemet, hogy Bécsből is irok. Reggel délután iskolákat járván, lelkesedtem azon szép sikernél, mellyet alkalmam volt tapasztalni mindenütt. Ki kétkedik, hogy valljon keresztül lehet-e az új tantervet vinni, jöjjön Bécsbe, menjen egy iskolából a másikba, és tapasztalandja, miszerint lehetséges az, min eddig kétkedett. Hallottam Homert, Sophoclest fordíttatni és pedig gyorsan és jól; láttam nehéz aequatiókat tétova nélkül megfejteni, természeti tűneményeket math. alaposággal magyaráztatni; bámultam, milly sikerrel olvasnak a kisderek a Fíbel- és az első olvasókönyvben, és épültem, milly gyönyörűen énekelnek a szentmise alatt mind a gymnasiumi mind pedig a normalis iskolák tanulói. — Mindezt reggel és délután hallottam és tapasztaltam reményteljes gyermekek és ifjak között, este pedig a legtiszteltebb férfiak körében töltöttem két felejthetlen órát, és épen erről akarok néhány szót

írni. — Sz. Szeverin társulata ma tartott közgyűlést, és én örömmel éltem az alkalommal, látni azt, miről már olly sok szépet hallottam és olvastam. Az igen látogatott gyűlést gr. O'Donnell ur nyitá meg, megemlítvén, hogy ő cs. k. apost. Felsege hamar megörvendezteté a bécsi főmegyét, fm. Rausscher urat nevezvén ki érsekké, ki a társulat küldöttségét kitünő szivességgel fogadta és buzditólag beszélt vele eddigi törekvései- és fonséges céljáról, méltán remélheti tehát a társulat, hogy nem csekély istápot nyert az ujonnan kinevezett főpásztorban. Szólt továbbá arról is, hogy a cath. egyház a világiak közremunkálását, segélyét épen nem veti meg, hanem örömet igénybe veszi igenis nagy téren, mint legujabban fényesen földerül szentséges atyánk IX. Pius pápa bámulatos körleveléből, mellyet a francia püspökökhez intézett. Mi austriai catholicusok, ugy mond szónok, eddigelé keveset gondoltunk más országbeli hitsorsosaink ügyeivel. Hasonlítottunk azon férfiúhoz, kiről regélik, hogy egy szivverható szent beszéd alatt épen csak egyedül ő maga nem indult meg, jöllehet az egész nagy hallgatóság zokogott és sirt, és kérdezte, mi az oka, hogy ő meg nem indult, azt felelé, ő nem tartozik e plebániához. *) A cath. egyháznak határai nagyok, kiterjednek az öt földrész végeig. Mindnyájunk főplebániája a vaticán, és főpásztorunk Péter utódja, a pápa.

Olvastatott erre a titoknok által a társulati jegyzőkönyv, mellyből csak néhány érdekes adatot akarok följegyezni. A tagok száma 2992-re rug már. Jótékony czélokra igen szép adományokat nyert legujabban is a társulat. Több külvárosi fiókegylet arra is kötelezte nem rég tagjait, hogy az egészséges tagok meglátogatásak a betegeket és szükség esetén gondoskodjanak minden lehetséges segélyről. A husvéti szent áldozást a tagok ittott in corpore végezték, jelesen együtt jártak az Ur asztalához a cs. k. szivargyárbóli dolgozó nők közül 500-an. *) Gondoskodnak a fiókegyletek az ujonnan

*) Ez ráuk, magyarországbeliekre nem alkalmazható, mióta egyházi organumunk van. Szerk.

*) Itt eszembe jutott, mit az ismeretes és tisztelt német egyházi költő és frankfurti plebános Weber Beda olly szépen ír legujabb munkájában hazája, Tirol Passaier nevű völgyének lakóiról e tekintetben. Számos szolgáló, ugy mond Weber, csekélyebb bérért szolgál, csak hogy évenként egyszer valamely bucsuhelyhez zárandokolhasson, vagy hogy legalább minden nap szentmisére járhasson. A hegyi lakók, kik két három óranyira vannak a templomtól, sokszor mindjárt éjjel után kelnek föl vasár- és ünnepnap és fáklyák világánál indulnak utra magános házaikból a templom felé. És ezen ajtatos menet igen érzékenyítő. Öreg emberek nem ismernek nagyobb bajt, mint ha vásárnapokon el nem mehetnek többé templomba; a templomok, a gyóntatószékek a nevezett völgyben igen látogatottak. „Wenn es in der Welt kaum ein Land gibt, dem die katholische Kirche ihr Gepräge so mannigfaltig, tief und sichtbar aufgedrückt hat, wie Tyrol, so berechtigen auch schon seine schönen Gotteshäuser und die zahllosen äusserlichen Zeichen des Christenthumes auf allen Wegen und Stegen, in Feldern und Wäldern, die Kapellen, Kreuze, Bildstöcke u. dgl. zu dem Schlusse, dass die Herzen dieser Gebirgsbewohner von wahrer Gottesfurcht, lebendigem Glauben und unerschütterlicher Anhänglichkeit an die kath. Kirche, so wie an ihre Bischöfe und Priester, Einrichtungen und Gebräuche ganz erfüllt sind.“ stb. Magam is a noricum alpesek tövében születvén és növekedvén, lelki örömmel emlékezem vissza ifjuságomi éveimre, mellyekben magam is számtalanszor láttam, mikép jöttek naponkint a hegyi lakók le korán fenyőfáklyákkal a völgybe — hajnali misére. Többször voltam tanuja, mikép gyűltek össze vasárnap délután az illy elszórt házakban lakók Isten szabad ege alatt egy fészület vagy Máriakép előtt és milly buzgón mondák ott el a litániát, a szentolvasót és éneklék el szent énekeiket. Jelen voltam, midőn a pap is megjelent köztük keresztény tanítást tartani stb. Igaz, hogy fáradságos az ut és sokszor zordon az idő, de Isten megfizeti a fáradságot és a jó ajtatos nép hő szeretettel jutalmazza buzgó papját. Weber ur is tett közzé illy beszédeket, millyeneket zárandokok- és pásztoroknak tartott majd a legmagasabb havasokon, majd a legmélyebb völgyekben, most szabad ég alatt, keresztfa mellett, máskor ismét egy magános kápolnában. Hát nálunk nem lehetne csikósainknak stb. illy missiot tartani, mint már fm. herczegprimásunk indítványozta a Szentek életében? és Tamás gazda oajtja? Fiat, fiat!